

29-2

ОГР.

331

Центральний Історичний Архів
імені В. Б. Антоновича

Ч. 1.

НЕЛЕГАЛЬНІ ВІДОЗВИ

З НАГОДИ

ШЕВЧЕНКІВСЬКИХ РОКОВИН

ДРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

ЛЕНІНЬКА СЕЛЯНЬСКА БІБЛІОТЕЧКА.

- Бушуєв, В. Ленін та світова війна. Стор. 16. ц. 3 к.
Безим'янський, А. У Ілліча Стор. 8. ц. 2 к.
Бон-Бруєвич, В. Як ес-ери хотіли вбити Леніна. Стор. 40. ц. 6 к.
Иого-ж. Від чого помер Ленін. Стор. 12. ц. 2 к.
Ємельянов, Н. Таємний курінь. Стор. 12. ц. 2 к.
Зустріч селян з Леніним. Стор. 12. ц. 2 к.
Горбунов, Н. Як працював Володимир Ілліч. Стор. 12. ц. 2 к.
Колосов, М. Тринадцять. (Оповідання). Стор. 12. . . ц. 2 к.
Корольов, Г. Про т. Леніна. Стор. 16. ц. 3 к.
Лист Леніна до робітників та селян України. Стор. 16. п. 3 к.
Лепешинський. Ленін на засланні. Стор. 8. ц. . .
Метельов, А. Тов. Ленін у Кремлі. Стор. 20. ц. 4 к.
Панченко, М. Ленін про релігію або віру. Стор. 11. . . ц. 4 к.
Родина про Володимира Ілліча Стор. 15. ц. 3 к.
Смушков, В. Ленін і селянство. Стор. 16. ц. 5 к.
Сталін, І. Організатор і вождь РКП. Стор. 16. . . . ц. 3 к.
Смушков, В. Ленін і поневолені нації. Стор. 11. . . . ц. 4 к.
Як жив Володимир Ілліч. Стор. 12. ц. 2 к.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНИЙ ВІДДІЛ

ХАРКІВ, пл. Тевелєва, № 4.

Філії, торговельні контори та крамниці по всіх губерніях-
них та окружних містах У. Р. С. Р.

Київський Центральний Історичний Архів
імени В. Б. Антоновича

Ч. 1.

НЕЛЕГАЛЬНІ ВІДОЗВИ

З НАГОДИ

ШЕВЧЕНКІВСЬКИХ РОКОВИН

ЗА РЕДАКЦІЄЮ ТА З ПЕРЕДМОВОЮ

О. Ю. ГЕРМАЙЗЕ

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

1925

29-а
331

Друкарня Державного Видавництва України.
Д. У. Д. № 7668, Київ 1925. 3000 прим. Зам. № 2351.

1225653
наукова бібліотека
Одеського університету
ім. І. І. Мечникова

Нелегальні Шевченківські відозви.

В історії громадських рухів на Україні поетична творчість Шевченкова відіграла велику роль і агітаційну і ідеологічну.

Шевченко і його „Кобзарь“ в різні епохи були ніби прапором, біля якого гуртувались осередки, який означав часто напрямок і зміст громадської роботи. Але під цим прапором завжди гуртувались різні, часто зовсім не споріднені між собою, соціальні групи і представники ідейно-громадських течій.

В історичній перспективі справа ця, а саме, що іменем Шевченковим часто і скрізь прикривались ідейні антиподи, уявляється зрозумілою і нормальною.

Шевченко, як людина і як поет, стоїть на грані двох епох. Пора його творчости 40-60 рр. XIX ст. — доба, коли дворянська кріпацька країна стає на нові рейки капіталістичних відносин. Вузьким і слабосилим струмочком вливається капіталізм в економічне життя хліборобської переважно України, але цей струмочок що-раз збіль-

шується, і кріпацька система сільського господарства мусить пристосовуватись до нових економічних відносин, сама почуває себе безсилою і гине, переможена новими умовами продукції. Настає нова доба, доба капіталістичної продукції в сільському господарстві, доба з'інтенсифікування промисловости на капіталістичних основах.

Шевченкова творчість, що стала на межі цих епох, обернена своєю увагою більше на конкретне минуле, аніж на близьке майбутнє, яке треба й угадувати, й передчувати. Картина старих аграрних дворянсько-кріпосницьких відносин, що втрачала свої кольористі життєві форми, в міру того, як конав „старий режим“ до-капіталістичної доби, ця картина власне стояла ввесь час перед Шевченком, на ній він спинається, їй присвячує вогняні свої поезії, бойовий свій протест, свої прокльони. Негативне відношення до цієї картини, протест проти гнобительства кріпацького режиму—не в самому селянстві знаходимо ми в ту добу. Доба економічного, хоча й повільного перелому, породила групи й серед самого дворянства, що, відчувачи соціальним інстинктом крах старого й народження нового, гостро ставилося до кріпацтва, стоючи на ґрунті економічного, а часто й політичного лібералізму. Протест Шевченкової музи, виплеканий в народніх селянських масах, в своїх позитивних вимогах—заперечення кріпацтва—міг об'єднати біля себе різні соціальні

групи. Гасло негайного знесення кріпацтва в однаковій мірі було зв'язано з бунтарством селянина, лібералізмом культурного поміщика-вільнодумця і опозиціонера свого часу, нарешті з поступовою та демократичною буржуазією, що допіру народжувалась ¹⁾. Селянство українське, яке дало Шевченка, і не могло власне породити своєї ідео-

¹⁾ Те, що поетичний протест Т. Шевченка проти кріпацтва і надлюдського деспотизму в Росії мусів зустрічати прихильність до себе і співчуття в рядах ліберальної буржуазії свого часу, що не могла не бути заінтересована в знесенні кріпацтва на Україні,—це нам стверджує дуже цікавий епізод, що його оповів М. Чалий в „Кіев. Стар.“ (1889, кн. 2). Перекажемо цей епізод, бо він мало відомий у нас, а проте дуже характерний.

На-весні 1859 р. Шевченко, повернувшись із заслання, гостював у М. Максимовича на Михайловій горі, а звідти поїхав в гості на цукроварню до Яхненка та Симиренка в Городище.

Цукроварня ця була цікаве явище молодого капіталізму на Україні.

М. Чалий такими ідилічними фарбами малює це гніздо українського капіталізму:

„В то время дѣла фирмы Яхненка и Симиренка находились в самом цвѣтущем состояніи. Заведеніе их своим обширным сахарным производством и громадною образцовой механической мастерскою славилось чуть ли не по всей Россіи. И дѣйствительно при крѣпостном правѣ здѣсь—в заведеніи братьев Яхненка и Симиренка—царил свободный вольнонаемный труд, щедро оплачиваемый. Заботливость и попеченіе хозяев заведенія о благосостояніи рабочих труженников и служащих на заводѣ были безмѣрны: благоустроен-

логії в силу об'єктивних умовин свого соціального існування; як класа, селянство не мало перед собою майбутнього; близька будучина, на порозі якої він стояв, полягала в його соціальній диференціації. Ідеологічний рефлекс класової боротьби селянства в оригінальних виявах мусів позначитись тільки, як анархістичне бунтарство, і його так геніяльно передав Шевченко в своїх поезіях. А спроба його дати ідеологію, намітити якусь певну мету завжди виливалась в плутанину селянського революціонізму — бунтарства — з лібералізмом далекої по суті від Шевченка соціальної стихії.

ния в санитарном отношеніи казармы, паровыя бани, роскошная больница с богатой аптекой, прекрасная церковь, библиотека, училище на 150 учеников с семью преподавателями, большею частью университетскаго образования" (ст. 459).

Обдивляючись завод, „Ш-ко многоту удивлялся, от многого приходил в восторг, по осмотру же училища он порывисто обнял К. М. Ихненка, поцѣловал его и с чувством произнес: „Батьку, що ти тут наробив!“ и на глазах его показались слезы" (ст. 461).

Як відомо, Пл. Симиренко був і щедрим меценатом, даючи гроші на видання „Кобзаря“.

Сам Шевченко, як бачимо, зворушується, дивлячись на заходи буржуазної філантропії і буржуазного лібералізму, що так несхожі були на ненависний Шевченкові кріпосницький аристократизм. А з другого боку, представники демократичної буржуазії дають гроші на видання Шевченкових творів, де автор кличе до непримиримої боротьби з усіма пануючими верствами.

Тому Шевченко мало не одночасно приймає і ліберально-демократичну настроєність українського панства XVIII ст., переспівуючи ламентатії автора „Історії Руссов“, відчувачи чужу соціальну стихію уціпливим словом картає ліберальних „мочемордів“, і мрійницьке слав'янофільство, яке давало не тільки революційну фразеологію „Книг битія українського народу“, але й породжало консерватизм.

Ту саму роздвоєність у творчості Шевченковій спостерігаємо ми й там, де поет трактує національну справу. Для селянських мас національна боротьба власне не відчувалась, як така, без цієї боротьби немислима була боротьба соціальна, і про відокремлення національних форм боротьби від її соціального змісту не могло з'явитися навіть і думки. Але ідею національного руху, що звязувалась зі споминами про народний рух козацтва та гайдамаччини, плекали й люди, що стояли в рядах тієї соціальної формації, якій арена соціального й політичного змагання була недоступна. Романтична ідея національного українського відродження виникає, як відомо, в класових угрупованнях, що відтиснені з широкої дороги соціальної творчости. Дрібне, хуторянського типу поміщицтво, професійна інтелігенція — професори, педагоги, літератори, що або близько вже не стояли до економічного життя, або ніколи власне й не були й бути не могли близькі до нього — ось

діячі нашого національного відродження в першій половині XIX ст.

Ідея національного відродження для них—це ідея політичного і соціального безсилля, оповитого мрійливим бажанням забути в замилюванні колишнім та рештками його в сучасному.

І націоналізм Шевченків б'ється між цими двома формами ідеї національної боротьби, національного відродження.

Ми вважали за потрібне дати оцю сумарну характеристику Шевченкової творчості на тлі соціальних процесів його доби, щоб після цього ясніше стало-б перед нашою увагою те, що і спадщина Шевченкова, як певна ідеологія, мусіла неминуче зазнати одночасового визнання з боку різних соціальних груп, різних громадських течій.

Таке ми і бачимо в дійсності.

М. Драгоманов в своїй студії „Шевченко, українофіли і соціалізм“ зібрав досить багато яскравого матеріалу що-до того, як ставилося українське суспільство 60—70 рр., головним чином, в Галичині, та і в Україні Наддніпрянській.

З його полеміки читач виразно може побачити, оскільки некритично ставилися різні групи суспільства до Шевченка, і для нас особливу вагу має те, що ціла низка громадських груп шукала в Шевченка ствердження своїм соціальним прагненням, не зупиняючись навіть перед тим,

щоб замовчувати та ігнорувати в Шевченковій творчості те, що було небажане даній групі. Використовування Шевченка на те, щоб краще аргументувати свою, іноді, вузьку навіть партійну лінію, ми бачимо і в наші часи. В р. 1918 партійне видавництво українських соціалістів-революціонерів „Серп і Молот“ видало в Києві книжку Юліана Охримовича „Короткий нарис розвитку української національно-політичної думки в XIX ст.“

Нарис цей, як пояснює в передмові сам автор, написано було в 1916 р. „для нелегальних українських громад в Москві і в Києві“. Сам автор, народник що-до світогляду, с.-р. що-до партійної приналежності і галичанин що-до загально-культурної підготовки—в своїй книзі ставить собі виразну тенденцію довести українській студентській молоді, що розвиток національно-політичної думки українського громадянства ішов від „безполітичного націоналізму“ та „безнаціонального політизму“ до синтезу того, що авторів мислиться, як постулат громадської і революційної роботи на Україні—„національного політизму“. Підготовчий синтез тих ідей Ю. Охримович як раз вбачає у Шевченка. „Ідеал політичної самостійності України проникає всю політичну творчість Шевченка, і проявляється і в його відношенні до сучасності, і в оцінці минулого, і в відношенні до Росії, як держави, до

москалів та поляків, до власних земляків-українців, та вкінці в його заповіті нащадкам“ (ст. 67). „Шевченко був у сфері національно-політичних поглядів послідовним самостійником-республіканцем і духовим батьком політично-свідомого українства“ і далі: „Шевченкові погляди внесли широкий перелом в українську національно-політичну думку: вони розбили мару безполітичного патріотизму“ (ст. 78).

Правда, „безпосередні наслідники й приятелі Шевченка не пішли за його національно-політичними ідеями, і ще довго блукали старими манівцями. Але зате його поезія мала дуже великий вплив на національний світогляд австрійських українців, а з кінцем століття вона стає боевим гаслом всього молодого українства“ (78). Майбутня роля Шевченкової поезії в громадському русі української інтелігенції малюється Ю. Охримовичем так: „Далекосяглість його (Шевченка) національно-політичних поглядів є запорукою, що чим далі ми будемо віддалятися від дня його смерті, тим ближший і більш зрозумілий буде нам робитися Шевченко, як пророк політичного визволення України“ (ст. 79).

Із наведених цитат цілком ясно пробивається тенденція автора — спертися на Шевченкові, щоб накреслити *свою* політичну думку політичного самостійництва, такого характерного для де-яких кол українського суспільства, особливо, галиць-

кого під час імперіялістичної війни. Цією тенденцією одгонить і штучна схема розвитку політичної думки на Україні: самостійництво в Шевченка — галицьке самостійництво — самостійництво революційної молоді тої доби, коли писав свою книжку Охримович.

Ми спинилися на книжці Ю. Охримовича, щоб показати, що ставилися до Шевченка і в новіші часи, не тільки в часи М. Драгоманова, ще багато кругів не-критично, тенденційно і підпорядковано політичним певного офарблення інтересам. Розуміється, тенденційне використання с.р'ом Охримовичем Шевченка позбавлено було свідомого бажання перекручувати, переинакшувати факти та явища; тут ми маємо перед собою просту тенденційність мислення, яке хоче знайти традицію в минулому, не знаходячи еолідних основ для себе в сучасному, хоче спертися на якогось загально признаного авторитета, коли реальна дійсність не дає певного ґрунту для розвитку його.

Ми бачимо й інші способи використати Шевченка з політичною метою, коли свідомо стараються підробитися під Шевченка, скористатись з його імені. В. Міяковський в серії „Історично-революційна бібліотека Державного В-ва у Києві“ (1920 р.), опубліковуючи революційні відозви до українського народу 1850—1870 рр., подає і прокламацію 1863 р. під заголовком „Голос Шевченка

з Сибіру“. Ця відозва, що вийшла з рядів польського національно-революційного руху, використовує популярне серед українського селянства ім'я Шевченкове, складає легенду про те, що під Каневом поховано власне саму „дубовину запечатовану і з піском“, а Шевченка було заслано в Сибір, Нерчинськ і звідтіля поет шле листа селянам, закликаючи їх до близьких революційних виступів, до конспіративного гуртування та до єдності. Польська національно-революційна думка, щоб знайти піддержку своєму рухові в українському селянстві, вживає способу фальсифікації, щоб викликати незадоволення народньої маси проти російського уряду та його представників. Діло історико-революційних досліджень зібрати та виявити всі аналогічні факти, коли революційна популярність Шевченка ставала за знаряддя політичним групам та партіям з'єднатись з масами, промовити до них зрозумілою мовою, повести їх за собою. Наша невеличка збірка Шевченківських відозв має на меті подати картину революційного значіння Шевченка головним чином, напередодні революції 1917 року.

На початку нашої статті ми говорили про те, що протест Шевченків проти кріпацтва в своїй позитивній частині, ігноруючи емоціональний бік протесту, цілком збудований на класових почуваннях українського селянина, не був виключно селянський, а його могли приймати і таки прий-

мали і ліберальні групи тодішнього поміщицтва, інтелігенції з літераторів та учених то-що. Але, як ми допіру сказали, емоціональний бік протесту, анархістично-бунтарське заперечення російського імперіялізму, що розростався тяжкою ходою „від Молдованина до Финна“, увесь походив як ідеологічний рефлекс класового мислення селянської стихії. І цей іменно момент має у собі велику і глибоку революційну силу. Ця революційна сила Шевченкової поезії і вливалась могутнім струменем в настрої не тільки української інтелігенції, але й мас, для яких Шевченко оставався незмінно близьким, зрозумілим і відомим. Ось через що поезія Шевченкова відіграє агітаційну роль, ось чому її використовують різні революційні партії, намагаючись промовити до селян мовою близької їм поезії. Шевченкова поезія стала символом революційної боротьби на Україні й національного визволення. Чим ближче до революції 1917 року, все частіш і частіш зустрічаємо ми згадки про Шевченка, як про революційний чинник, і в архівах жандармських управлінь та охранок надibuємо ми не один барвистий документ, що свідчить про турбування влади з приводу наближення юбілейних роковин поетової смерти чи народження.

В 1911 році сповнялося 50 літ зо дня смерти Шевченка. Як відомо, помірковане українське громадянство відзначало день 26 лютого ст. ст. тра-

диційною церковною панахидою по рабу божому Тарасію. В р. 1911 готувались до врочистого, в формах ліберально-прогресивної опозиції переведеного, ювілею. Але російський уряд не міг допустити й такого святкування, тим більше, що вже й тоді за 4-рі роки до війни українську справу вважалося за міжнародню (український рух в австрійській Галичині), і всіма силами старалась влада погасити ліберальний, стриманий що-до політичних вимог, культурний рух українських „поступовців“. Характерна докладна записка начальника Київського Охранного відділу, відомого пізніше із справи про вбивство в міському театрі Богровим Столипіна, підполковника Кулябка до київського генерал-губернатора. Подаємо її цілком.

№ 4087.

22 ноября 1910 г.

Лично.*Совершенно секретно.*

Київському, Подольському и Волинському Генералъ-Губернатору.

26-го февраля 1911 года въ городѣ Киевѣ, въ память 50-тилѣтія со дня кончины поэта Т. Г. Шевченка, состоится закладка памятника ему. Событіе это, само по себѣ, особаго значенія не имѣло бы, если бы почитатели Шевченка не придавали ему политической окраски. Величина, какъ поэтъ, Шевченко самая умѣренная. Но въ данномъ случаѣ онъ важенъ его почитателямъ не какъ

талантъ, а какъ зацѣпка, при помощи которой можно осуществить свои замыслы по созданію „національныхъ святынь“. Для этого предполагается устроить чествованіе возможно торжественно, пригласивъ на него, по возможности, больше лицъ, занимающихъ официальное положеніе и людей общества чтобы сдѣлать изъ нихъ бутафорію, на которую будутъ указывать послѣ присутствую-щиму, въ качествѣ зрителей, народу и говорить: „разъ правительство, городскіе и иные органы принимали участіе въ торжествахъ и молчаливо выражали сочувствіе „угнетенному народу“, то, значитъ, они тѣмъ самымъ признаютъ за этимъ народомъ право на борьбу за свою независимость“. Это, если празднество удастся, будетъ украинофилами проведено съ желѣзной послѣдовательностью. Для того, чтобы празднество удалось и было организовано возможно лучше, подготовительныя работы начались еще два мѣсяца тому назадъ. Въ газетахъ лѣваго толка поднята агитація за участіе въ торжествахъ возможно широкихъ слоевъ населенія и наивозможно большаго числа корпорацій и разныхъ ученыхъ обществъ. Между прочимъ, заранѣе высказали свое согласіе на участіе вѣтихъ торжествахъ: Академія Наукъ по отдѣлу русскаго языка и словесности, которая до сихъ поръ столь усердно распространяла подъ своей фирмой записку объ украинскомъ языкѣ, составленную педагогомъ и вождемъ украинофиловъ М. Грушевскимъ и направленную

безусловно во вредъ государству. Академія рѣшила устроить въ Петербургѣ торжественное публичное чествованіе и прислать въ Кіевъ на мѣсто торжествъ свою делегацію. Кромѣ академіи изъ Петербурга, явятся студенческія организаціи Украинфиловъ, носящія названія „Громады“.

Изъ Москвы, Саратова и др. Университетскихъ городовъ, гдѣ имѣются украинскія студенческія „Громады“, предполагаются подобныя посылки же делегацій. Кіевское городское самоуправленіе рѣшило пригласить къ празднованію въ полномъ составѣ.

Затѣмъ слѣдуетъ на очереди зарубежная Украина. Изъ Австріи предполагается пріѣздъ „Січевниковъ“ и обществъ „Босяне“ въ національныхъ костюмахъ и съ національными флагами. Думаютъ также ѣхать и студенческія организаціи.

Находящіяся въ Юго-Западномъ Краѣ украинскія учрежденія въ полныхъ составахъ примутъ все участіе.

Дѣлается все это съ цѣлью возможно большей популяризаціи Мазепинскихъ идей, — отторженія Малороссіи, какъ самостоятельнаго Государства, — отъ Россіи. Для этой цѣли стараются использовать и привлечь кого только можно. При условіи удачи этихъ торжествъ они будутъ грандіозны, и дадутъ богатый, чисто-агитаціонный матеріалъ. Будутъ вызывать народу: „*смотрите, вы не хотите признать за правду то, что мы вамъ говоримъ, когда это признаетъ даже правительство и другія общественныя организаціи*“. Такими аргументами, въ цѣляхъ агитаціи, можно пользоваться съ успѣхомъ.

Для практическаго осуществленія Шевченковскихъ празднествъ предпринимаются слѣдующія мѣры: организованъ уже „*центральный комитетъ по исполненію торжествъ юбилея Т. Г. Шевченко*“. Эта организація, пріютившаяся въ Украинскомъ клубѣ, уже съ мѣсяць какъ начала разыскать своимъ членамъ повѣстки, убѣдительно въ нихъ предлагая посѣщать исправно засѣданія Комитета, такъ какъ только при этомъ условіи можно ожидать, что торжества пройдутъ съ подобающей честью.

Предсѣдателемъ этого комитета является М. Лысенко.

Принимая во вниманіе, что какъ предсѣдатель Лысенко, такъ и входящіе въ Комитетъ члены являются ярыми украинфилами, нельзя вновь не повторить высказаннаго въ началѣ положенія, „*что эти празднества готовятся съ исключительной цѣлью устройства огромной противогосударственной манифестаціи при участіи городскихъ самоуправленій и иныхъ общественныхъ организацій, которыя умѣло привлекаетъ комитетъ на предстоящія празднества*“.

При существующемъ обостреніи національнаго вопроса въ Юго-Западномъ Краѣ вообще, а въ городѣ Кіевѣ въ особенности, подобная манифестація разожжетъ національныя страсти и внесетъ ненужныя тренія въ общественную жизнь, которая съ такимъ трудомъ настраивается къ мирной культурной работѣ. А ожидать это, если празднество

состоится, необходимо. Ибо вѣдь и низы населенія и общество, не состоитъ не только сплошь изъ Украинофиловъ, а на оборотъ и и не будетъ молчаніемъ смотрѣть на эту вакханалію отбросовъ малороссійскаго рода. Эта часть вправѣ будетъ, реагировать, вставъ въ защиту развращаемаго народа.

Вслѣдствіе всего вышеизложеннаго, представляется наиболее рациональнымъ, парализовать дѣятельность нынѣ дѣйствующаго украинофильскаго комитета по организации Шевченковскихъ торжествъ, не давъ возможности ему организовать противогосударственную манифестацію съ участіемъ общественныхъ и городскихъ организаций. Если же это удастся, то украинофилы несомнѣнно используютъ празднества какъ агитаціонный матеріалъ, доказывая массамъ и обществу, что разъ правительство не осмѣлилось запретить торжествъ, значитъ оно признаетъ права за украинофилами, на ихъ требованія.

Такимъ образомъ, можетъ быть поколеблена вѣра въ правительство, какъ у общества, такъ и у народныхъ массъ.

О вышеизложенномъ имѣю честь донести Вашему Высокопревосходительству.

Подполковникъ Кулябко.

Доклад Кулябка мавъ результатъ той, що приїздъ з-за кордону українськихъ делегацій на ювілей було заборонено. Про цю заборону київський губернаторъ сповіщавъ Кулябка 1 лютого 1911 року.

Секретно.

М. В. Д.
КИЕВСКИЙ ГУБЕРНАТОРЪ
по канцелярии

ЧАСТЬ 1-я

1 февраля 1911 года

№ 696

г. Киевъ.

Начальнику Киевскаго
Охраннаго Отдѣленія.

По имѣющимся свѣдѣніямъ, на юбилей малорусскаго поэта Шевченко приглашены видные представители австрійскихъ украинцевъ (Романчукъ, Олесницькій, Колесса и Цегельскій), въ видахъ использованія празднества въ цѣляхъ украинофильскихъ и антирусскихъ демонстрацій.

По докладѣ о семъ, Генераль-Губернаторъ призналъ необходимымъ воспретить приїздъ изъ Австріи делегаціи австрійскихъ украинцевъ для участія въ означенномъ юбилейномъ чествованіи.

Сообщая о семъ, прошу Ваше Высокоблагородіе имѣть за приїздомъ въ Киевъ представителей австрійскихъ украинцевъ, для участія въ юбилей Шевченко, особое наблюденіе и въ случаѣ ихъ прибытія—немедленно мнѣ сообщить для принятія соотвѣствующихъ дальнѣйшихъ мѣръ.

(Архивъ Київського Охраннаго Відділу 1911 р. № 53).

Черезъ два роки, дарма що ювілейна дата минула, охранка все ще була наготові, ждучи, що українське громадянство учинить якусь демонстрацію, організує якусь крамолу. Слiди та-

кого побоювання знаходимо в справах охрального відділу. 29 грудня 1912 року той самий Кулябко писав „совершенно секретно“ губернаторові:

Во ввѣренномъ мнѣ Отдѣленіи получены нижеслѣдующія негласныя свѣдѣнія: „17 сего Декабря въ г. Кіевъ въ украинскомъ клубѣ получено письмо изъ Львова на бланкѣ Львовскаго общества „Просвѣты“ за подписью председателя Шевченковскаго Комитета съ просьбой, чтобы Кіевскій Украинскій Клубъ принялъ мѣры къ тому, чтобы ко дню шевченковскихъ торжествъ, т. е. къ 26-му февраля наступающаго года в гор. Кіевъ, какъ столицу Украины, прибыло изъ провинціи возможно больше украинцевъ и чтобы украинскій клубъ позаботился приготовленіемъ помѣщеній для Галиційскихъ гостей, которые придутъ къ этому дню въ Кіевъ; затѣмъ по возможности организовать въ этотъ день во всѣхъ городахъ и мѣстечкахъ Украины спектакли, концерты и литературныя вечера памяти Шевченко.“

О вышеизложеномъ доношу Вашему Превосходительству, докладывая, что дальнѣйшее обслѣдованіе вопроса юбилейнаго празднованія Шевченко производится.

Мабуть Кулябчине „обслѣдованіе“ не дало ніяких наслідків, бо в 1913 році не передбачалось ніякого виступу. Зате зовсім інакше стали справи в р. 1914. Коли в докладних записках охрального відділу іде мова про, так би мовити, „легальне“ українське громадянство, що воно організовує шевченківські виступи, то в 1914 році на арену

виступає та сила революційного українського руху, на яку не дуже багато зверталось уваги, але яка проте зміцнювала свої сили і чим даліше, тим набувала все більшої і більшої змоги до активної політичної боротьби. Цією силою було потайне „підпольне“ українство. У тих відозвах, що ми маємо перед собою, відбилися різні групи і течії потайного українства за три роки до соціальної революції. Перш за все ми маємо перед собою нелегальні студенські громади, про які згадував вже й Кулябко в своїй докладній записці. Шевченківські відозви підписано „Київське Інформаційне Бюро українського студентства“. Інформаційне Бюро було закладено на конгресі української студенської молоді, що скликаний був у Львові р. 1909. Згідно з постановами того з'їзду при кожній вищій школі в Росії, в якій вчиться українське студентство, закладається нелегальна студенська Громада з метою організації і пропаганди. В громадах фактично справу вів елемент соціалістичний, хоча в постановах з'їзду ми маємо не зовсім певні вимоги, що ставилося їх членам громад, і зводилися вони до 1) поступовости, 2) визнання автономії України та 3) визнання прав національних меншостей на Україні. Громада, маючи під своїми ногами такий не-виразний ґрунт політичного програму, фактично грала роль об'єднаного потайного українського клубу, де політичні студенські фракції знаходили

своїх adeptів, переводили агітацію та ідейну боротьбу. З другого боку, Громада була немов би коаліцією студенських соціалістичних фракцій, і Бюро (так звався виконавчий виборний орган Громади) завжди складалось з представників від політичних фракцій, при чому пропорцію для кожної фракції визначала фактична її сила та популярність серед студентства. Бюро кожної Громади посылало свого представника до міського Інформаційного Бюро, що, як показує сама назва, мало на меті звязувати діяльність поодиноких Громад одного міста. Центральний звязок держало Центральне Інформаційне Бюро, що обіралось на загально-українській конференції чи з'їзді всіх студенських Громад.

В р. 1914 українське студентство, що на протязі кількох років провадило повільну, але вперту роботу, підготовлюючи сили для виступу і для одвертої боротьби, вважає, що для того виступу час уже наспів. Справді, трудно було підібрати сприятливий більше момент. Шевченків ювілей, соті роковини народження поета, ювілей, заборонений владою, викликав велике піднесення і велике обурення проти тих, хто заборонив свято; і серед потайних діячів виникає думка впорядити першу політичну українську демонстрацію на знак протесту; в колах студентства ця думка з'єднується з наміром організувати й політичний страйк по вищих школах в ювілейний день на знак протесту.

Відозву, підписану „об'єднане поступове українське студентство м. Києва“, видало Інформаційне Бюро київського студентства, а підпис було введено з конспіративною метою, щоб не виявляти перед охранкою організаційних форм потайних Громад. Зміст цієї відозви національно-політичний. Тут бачимо ми накреслений політичний програм українського руху. Українську боротьбу мислиться, як боротьбу з централістичною системою в Російській імперії, при чому важливість виступів українців сама вважається за особливо потрібну, бо „від українців більш ніж від кого іншого з народів Росії залежить наближення смерті... огидливому, безглуздо-шаленому (російському) націоналізмові“. Як шлях і спосіб боротьби з отим централізмом та націоналізмом, рекомендується спілку „на ґрунті солідарности національних інтересів всіх недержавних народів Росії“. Про соціальну боротьбу не згадується, вона ніби-то припускається сама собою, бо йде мова про з'єднання з народними масами для спільної боротьби. „Ім'я Шевченка—читаємо ми в відозві,—це той міст, по якому ми підемо до мас“, і далі: „Кинемо ж в масу нашого люду Шевченкові гасла!“ Які саме гасла,—того в відозві не бачимо. Гасла-ж самої відозви, зверненої до студентства, знову-ж торкаються національно-політичного програму: „Хай живе Автономія України! Хай живе солідарність всіх недержавних націй!“

Виразніша що-до соціального змісту й революційности відозва, видана російською мовою і підписана „Обще-Коалиционным Совѣтом Высших Учебных Заведеній г. Кієва“. Писана вона так само в Громаді. Річ у тому, що, готуючись до загально-студенського страйку, українські Громади мусіли скликати загально-студенську Коаліційну Раду для координування і керування виступом. Ініціатива скликання й агітації належала „громадянам“; так само їм належало й складання відозви. Відозва говорить про „революционное классовое и национальное самосознание“, про „изгнивающие формы современного бюрократического режима“, про боротьбу демократії і закінчує лозунгами: „Да здравствует вторая Россійская революція! Да здравствует социализм!“

Ім'я Шевченка з'єднало навколо себе не тільки українське студентство, але так само й студентство всіх національностей (в коаліційну раду входили представники від всіх соціалістичних студентських фракцій, а також нелегальних студентських земляцтв та потайних економічних організацій).

Ім'я Шевченка, як революційне гасло, з'єднало навколо себе не тільки саме студентство. Року 1914 в Києві закладається загально-міський Коаліційний Комітет для влаштування антиурядової демонстрації 25 лютого ст. ст. в ювілей-

ний день ¹⁾. Комітет завдяки провокації одного з його вчасників, — представника грузинських соціалістів-федералістів, — був заарештований тоді, коли ще прокламацію від Комітету не було видруковано (друкувалося її в нелегальній друкарні У. С.-Д. Р. П.). Але товариші, що осталися на волі, не зважаючи на провал, вжили всіх заходів, щоб надрукувати й поширити серед київської людности відозву. Відозва вийшла, тільки з технічних причин де в чому скорочена і змінена. У відозві осталась оцінка політичного моменту, як поригнутої реакції і накреслення тактики революційних сил — „зміцнення.. сил, організація їх... і повсякчасний протест нагадування“. — „Мусимо кріпити свої сили й збирати їх, — так кінчається розділ відозви, де йде мова про тактику, — до недалекого повдінку, другої російської революції“. Другу революцію мислять, як спосіб до кардинального розв'язання „найбільш важливого і болючого для нас пункта — повалення сучасного поліцейсько-бюрократичного самодержавно-русифікаторського ладу“. Як бачимо, політична платформа коаліційного Шевченківського Комітету була тільки платформою, що об'єднувала так звану демократичну опозицію з соціалістичними ярличками і торкалась тільки

¹⁾ Докладнішу історію цього Комітету, як і історію шевченківської демонстрації в Києві р. 1914, дивись в нашій статті в „Червоному Шляху“, 1924, кн. 3.

моментів політичного і національного. Та й зверталася вона не до пролетарських „товаришів“, а до демократично-опозиційних „громадян“. Гасла в відозві, що мислили Шевченківську демонстрацію, як прелюдію до наступних аналогічних виступів, а потім до революції, об'єднували і марксистські організації, що використовували політичний блок з метою розворушити маси, і бунтарсько-народницькі групи есерів, нарешті групи зовсім уже з виразним дрібно-буржуазним пофарбуванням як грузинські соціалісти-федералісти або вірменські дашнакцягани („Дашнакцутюн“). Проте, значіння утворення цього Комітету і факт з'явлення відозви, що закликала до одвертої демонстрації, були колосальні. З одного боку, намічався реальний революційний блок політичних партій всієї Росії (в комітеті були репрезентовані крім українських груп, ще й російські, польські, єврейські, грузинські, вірменські). Українські соціалістичні партії утворювали його; і очевидно тим самим, що тут були і не-українці, відгомін Шевченківської демонстрації мусів пролунати далеко по-за межами самої України, скрізь, де йшла боротьба з російським централізмом і імперіялізмом.

По-друге, українське підпілля і українська соціалістична молодь, організовуючи демонстрацію, порвала з поміркованою тактикою легальної української політики або відомого Т. У. П.'а (То-

вариство Українських Поступовців). З ім'ям Шевченка і в політичних уявленнях, і в практиці спліталася тепер: „Хай живе друга російська революція!“

Окремо від відозв Коаліційних Комітетів (студенського й загального) стоять дві відозви — від студенської фракції українських соціал-демократів та від Комітету київської організації Р. С.-Д. Р. П. Перша звертається до „революційної інтелігенції студентства всіх народів“ і складається із звичайних закликів до академічного страйку в Шевченківський день (25 лютого ст. ст.). Характерне для цієї відозви є те, що вона написана трьома мовами (польська, українська, російська). Писати прокламації кількома мовами — це була принципова позиція українських революційних організацій. (Відозва загально-міського Коаліційного Комітету написана лише двома мовами — українською й російською з тої причини, що в друкарні не було інших шрифтів і технічно не було змоги видати відозву ще й по-польському та по-єврейському).

Відозва Р. С.-Д. Р. П. значно багатша змістом від студенської відозви У. С.-Д. Р. П. В ній не тільки агітаційні та інформаційні заклики, але й пропаганда соціалістичних ідей. Проте політичні гасла повторюють те, що ми вже бачили в відозві загально-міського коаліційного комітету. „В день пам'яті поета — читаємо ми у відозві слова,

звернені до київського пролетаріату,—вы, товарищи, присоединяйтесь к общему протесту против правительственного угнетения, протестуйте против поработителей ваших прав и прав нации. Только с падением самодержавного строя будет легче рабочему бороться за свою долю, о которой так часто упоминал покойный поэт“.

Шевченківську демонстрацію мають використати з метою політичного протесту проти самодержавного гніту й режиму.

Демонстрація в Шевченківський день 25 лютого, як відомо, відбулася як найкраще ¹⁾. Масові арешти студенської молоді й робітництва не тільки не спинили запалу, а навпаки розгойдали його, і Коаліційна Рада випускає відозву з закликом продовжувати демонстрацію і на другий день — 26 лютого, день смерти поета, в який „легальне“ українство що-року правило в церкві панахиди. Демонстрація продовжилась і в цей день і з таким самим успіхом, як і в перший.

Два дні 1914 року поклали певну революційну традицію, і з цього року ми бачимо, як потайні українські групи лагодяться що-року до політичного виступу в Шевченківські дні. Шевченківські відозви, що видавано їх було р. 1915 та 1916-го в Києві, належать, головним чином, Інформаційному Бюро українського студентства в

¹⁾ Подробиці див. у згаданій статті.

Київі, організації, з якою ми вже познайомилися, та київській групі українських соціалістів-революціонерів. Звертає на себе увагу відсутність соціал-демократичних відозв. Відсутність ця пояснюється так: соціал-демократичні групи вважали політичний виступ в Шевченківські дні за виступ, що в ньому мусіли брати участь далеко не самі пролетарські елементи, а й революційна марксистська інтелігенція. Оскільки Шевченківську демонстрацію 1914 року було переведено під гаслом боротьби з самодержавством і підготовки другої російської революції, направленої всамперед на політичне визволення, остільки марксистські організації приймали виступ в шевченківські дні, як вияв революційно-політичного блокування, а не самостійну революційну лінію в інтересах соціального визволення пролетаріату. Року 1914 соціал-демократичні організації брали на себе агітаційну ініціативу й організаційну роботу, утворювати традицію вони не хотіли, хоча й брали участь у виступах, підтримуючи її і навіть працюючи в студенських Громадах, де виступали не окремо, а спільно з усіма фракціями.

Часи після Шевченківської демонстрації були вже часами тієї нової доби, коли імперіалістична війна клала несвідомо для себе підвалини близької соціальної революції. Реакційна політика все густішчала, над українською культурою повисла сувора

категорична заборона легального розвитку її, і Шевченківські відозви епохи війни одбивають протест українських революційних груп проти війни взагалі, і національного гніту на Україні, зокрема. Відозва 1915 року від Інформаційного Бюро київського українського студентства говорить про тріумф катів, про своє безсилля, про нищення культурних цінностей Галичини російським військом. Але з безсилля і пригніченості виростає „ненависть і протест против гнобителів“ — почуття, що приводить до радісного революційного прийняття Шевченківського заповіту: „Борітеся — поборете!“ Відозва 1916 року тієї самої організації повторює ті самі власне настрої. В ній ми бачимо згадку про часи, „коли людська кров ллється рікою, коли мільйони людей нищать один одного по волі катів, що панують над нами“ і відповідь „катам“ словами Шевченка:

„Смійся, лютий враже,
Та не дуже“.

Есерівську відозву 1915 р. ми доповнюємо уривками з статті органу київської групи соціалістів-революціонерів „Боротьба“, ч. 2 (вихід цього числа датовано 10 березнем 1915 року). Підготовка й наступання революції 1917 року розбурхала інтелігенські групи, що черпали свою ідеологію із мас недиференційованого селянства. Київська група, що видавала „Боротьбу“, готує ціле покоління революціонерів-максималістів, і значна частина

їх уже в процесі революції зуміла підпорядкувати своє бунтарство вимогам тактики революційного марксизму. „Боротьба“, якої вийшло всього 5 чисел, відігравала чималу революційну роль серед української інтелігенції, об'єднувала навколо себе не самих есерів. Літературний та інформаційний матеріал подавали редакції елементи, не зв'язані з партією, а тільки близькі до народницької ідеології, а то й люди, зовсім далекі від політики, що тепер, під час війни та реакції, глибоко проймалися почуттями революційності і опозиційної критики урядових заходів.

У своїй відозві есери говорять про свою позицію, як про позицію міжнародного соціалізму, протестують проти „захоплення ідеалами імперіалістичної політики“, і видають гасла, де читаємо тільки: „Хай живе міжнародний соціалізм!“, „Хай живе вільна Україна!“, „Нехай шаліють російські кати, нехай ще ряснішим дощем репресій засипають Україну, — прийде час, і вона, могутня і вільна, встане для великої і вічної будуччини“.

В приведеній фразі звертає на себе увагу не тільки есерівська термінологія, але й відгуки того, що дістало назву „самостійництво“. Епоха війни на Україні породжала, з одного боку, революційну енергію і „пораженчество“, з другого боку, вона сприяла розцвітові буйним цвітом бажаннів у дрібної селянської буржуазії, ідеал якої політична самостійність і незалежність України — мріяв

¹⁾ Власне і в 1914 р. в Києві пирилась в Галичині складена Шевченківська відозва національно-самостійницького змісту. В справах київ. жанд. управління, на жаль, оригіналу її не збереглося, а є копія, зроблена самими жандармами, з немилосердно перековерченими словами та виразами і з пропуском іноді цілих рядків. В такому, позбавленому змісту, вигляді ми не хотіли подавати її читачеві.

ОБЪЕДИНЕН

[illegible]

На яхте вывели корабль в Балтийское море. На яхте вывели корабль в Балтийское море. На яхте вывели корабль в Балтийское море.

Евѣчанъ память! Шевченко.
Долой самоуправство господствующих, безправіе демократіи и національный гнет!
Да возрадуются солдаты-русые токъ націй въ Россіи!
Да създается Автономія украинъ.

Хай титне сваводи памучко,
демократі і національні новоди
хай живе солідарність всіх націй в світі
хай живе Автономія України!

трагічні вияви, в часи громадянської боротьби в перших роках нашої революції.

Останньою містимо ми Шевченківську відозву 1917 року, ту відозву, що писало й поширювало її київське студентство (підписано її відомою вже нам організацією: Інформаційне Бюро Київського Українського Студентства) як раз напередодні Російської революції.

За кілька тижнів до революції київська жандармерія ще була певна своїх сил і вживала всіх заходів, щоб не дати одбутися традиційній шевченківській демонстрації, що з 1914 року відбулася вже регулярно 25 та 26 лютого ст. ст.

Ще 9 лютого 1917 року київський губернатор запитував Начальника Київського Жандармського Управління: „в виду наступаючої 26 сего февраля годовщины смерти поэта Т. Г. Шевченка, прошу... сообщить мнѣ, не имѣется ли в вашем распоряженіи каких-либо свѣдѣній о готовящемся чествованіи памяти Шевченка“. 17 лютого начальник жандармського управління полковник Шредель відповідав на це запитання, одночасно надсилаючи відповідь і київському губернаторові і головному начальникові Київської Військової Округи: „Имѣю честь сообщить..., что по имѣющимся у меня негласным свѣдѣніям, в наступающие дни памяти малорусскаго поэта Шевченко 25 и 26 февраля возможны попытки к выступленіям учащейся молодежи высших учебных заведеній гор. Кіева.

Со стороны нелегальных украинских групп к этим дням надлежит ожидать, на что имѣются негласныя указанія, появиленія соотвѣтствующих прокламацій“.

Відповідно до цих відомостей, одержаних від жандармської влади, губернатор наказав міській поліції готуватися до можливих виступів української студенської молоді в шевченківські дні.

24 лютого виконуючий обов'язки київського поліцеймейстера Горностаєв розсилав поліції, секретное прибавленіє к приказу за № 55“, в якому давав інструкції що-до підготовки для боротьби з можливими виступами: „Его сіятельство, г. Київскій губернатор (київським губернатором в Києві був тоді гр. Ігнат'єв),—писав він,—предписанієм от 23 сего февраля за № 1341, поставил меня в извѣстность, что, по имѣющимся у него свѣдѣніям студентами предпринято рѣшеніє ознаменовать день памяти Шевченка выступленіями, которыя могут быть не только 25, но и 26 февраля.

В цѣлях предостереженія в эти дни каких бы то ни было демонстративных выступлений, предлагаю приставам принять для сего особыя мѣры и установитъ бдительное наблюденіє за настроенієм учащихя, для чего при каждом участкѣ, к 9-ти часам утра, имѣть наготовѣ наряд из одного классного чина, 3 полицейских надзирателей и 13 городских, а завѣдывающему конной стражей—свободное от нарядов число конных го-

родовых. Крімъ того от всѣх участков послать в распоряженіє пристава Старокіевскаго участка по 3 городских. Приставу Старокіевскаго участка, с одним помощником, полицейскими надзирателями и нарядом городских, находится в казармах близъ Владимірскаго Собора и заодно слѣдитъ за какими бы то ни было выступленіями студентов.

О том как пройдут дни 25 и 26 февраля мнѣ донести“.

Ті, що суворо наказували в 20-х числах лютого 1917 року „зорко слѣдитъ за выступленіями студентов“, проморгали наростання великої революції, вибух гніву мільйонів народніх мас.

Тим часом в київському університеті 24 лютого було підібрано Шевченківську відозву, і проректор університету проф. М. Ясинський подбав про те, щоб негайно її приставити жандармській владі. На другий день, 25-го, ті самі відозви було знайдено на Вищих Жіночих Курсах, і того-ж таки числа в Жіночому Медичному Інституті ніби-то розпочинався якийсь заколот, але в дуже невиразній формі. Про нього пристав Дворцового (Печерського) участку доносив Начальнику Жандармського Управління:

„Сего числа (25 лютого), в 1 час 45 м. дня, чинами ввѣреннаго мнѣ участка, находившимися в нарядѣ в Александровской больницѣ, было доложено по телефону в участок, что курсистки Женскаго Медицинскаго Института собираются

в аудиторію при дѣтском нормальном отдѣленіи названної больницы.

Прибыв тотчас с нарядом чинов Дворцового участка в названную аудиторію, гдѣ дѣйстви-тельно оказалось до 300 курсисток, при чем ни-кого из профессоров и лекторов с ними не было и, очевидно, курсистки собрались для обсуждения каких-либо вопросов, что было предупреждено прибывшим нарядом полиціи. По собранным свѣ-дѣніям оказалось: в упомянутой аудиторіи между 12 и 2 час. дня читал курсисткам лекцію проф. Клопотовский, окончившій ее в 1 час 45 минут дня, а затѣм ушел. На лекціи присутствовало около 70 курсисток, которыя по уходѣ Клопотов-ского, остались в аудиторіи. К ним начали со-бираться курсистки, бывшія на других лекціях в медицинском Институтѣ и находившіяся на практических занятіях в больницѣ. Таким обра-зом, курсисток собралось до 300 человек. Цѣль собрания курсисток не осуществилась и высту-пления с их стороны для обсуждения каких бы то ни было политических вопросов не было.

Курсисткам предложено оставить аудиторію и разойтись, но они настаивали разрѣшить им остаться для обсуждения чисто академических во-просов и когда в этом было категорически от-казано, онѣ послѣ нѣкотораго колебанія, оставили аудиторію и разошлись без дальнѣйших инци-дентов“.

Наведену переписку взяли ми із останніх перед революцією паперів Київського Жандарм-ського Управління. Папка з перепискою не має ще заголовка, не зшита, в неї збиралися ще ба-гато заносити всяких справ, але революція по-ставила свою крапку над діяльністю синьо-мун-дирних оборонців російського самодержавства.

Сама відозва 1917 р., остання не легальна україн-ська прокламація, багато де в чому одступає від революційного та соціалістичного змісту прокла-мацій попередніх років. В ній переважає момент загостреного національного почуття і почу-вається загалом якась політична безпорадність. Але в ній читаємо знаменні слова: „Сподіва-ємось, що сьогоднішнє свято Шевченка буде остан-нім „німим“ святом „німого народу“.

„Німе“ Шевченкове свято 1917 р. продов-жилось боротьбою народніх мас, що привела до соціального та національного визволення україн-ські трудові маси і закріпила Шевченків день, як один з днів революційного тріумфу на визво-леній Україні.

Ми скінчили свій огляд Шевченківських прокламацій. Невеличка їхня збірка дає досить повне уявлення про ту підготовчу роботу, яку робили потайні українські організації в Києві на протязі, головним чином, трьох останніх перед революцією років. З років попередніх нам удалося здобути, — на жаль, дуже мало — всього одну

прокламацію київської студенської Громади 1902 року.

Основна риса цієї літератури, що ми оце опублікуємо, — це недоговореність соціальних прагнень, що затушовувалась бойовими політичними та національними гаслами. Недиференційоване українське громадянство брало Шевченка, вкладаючи в його творчість свій, часто не зовсім ясний, політичний зміст, але революційна цінність творчості Шевченкової надто виразно дає себе знати в цих відозвах. В роки передсмертного конання не тільки самодержавно-бюрократичного режиму, а й капіталістичної організації, ім'я Шевченкове грало роль організаційну; воно скріпляло поодинокі групи, будило приспані революційні настрої, справді було тим ідейним мостом, що міг з'єднувати кола революційної інтелігенції з масами.

Збірка Шевченківських відозв це робота, що виконав її *Історично-архівний Семінар* при Київському Центральному Архіві ім. В. Б. Антоновича, що працює під проводом автора вступу.

Відшукував і копіював відозви учасник семінару т. Левко Ткаченко за вказівками редактора цієї книжки та завідуючого архівом В. Міяковського. Всі відозви взято з історико-революційного архіву, крім статті з „Боротьби“, що її беремо із приватної збірки С. О. Єфремова за його ласкавою згодою.

Київ.

Лютий 1924 р.

О. Гермайзе.

1.

25 Лютого 1902 року.

ПАНОВЕ ТОВАРИШІ!

Рік за роком традицією стало святкувати дні роковин Шевченка. Але не пам'ять геніального поета святкуємо, не честь і пошану віддавати бажаємо національному велетневі: німці, італійці, англійці мають Гете, Данте і Шекспіра і не святкують їх пам'яті рік за роком. А цивілізованіші народи збагнули б пишніше величати геніїв своїх.

Сі дні для нас суть днями пам'яті поета-революціонера, святом української революції. Шевченко наймогутніший, найвеличнійший ворог російського царату, Шевченко — батько української демократичної революції — сей Шевченко для нас більше, аніж тільки геніальний поет. Доки не вмере українська революційна справа, доти революційні мотиви Шевченка будуть нашою Євангелією, доти [доти] дні роковин Шевченка будуть святом нашим, святом революціонерів українських.

Крім справи революції Шевченка на-тхнений голос лунав в справі боротьби за національне відродження, могуче слово змагалось проти сучасного йому кріпацтва. Але в тих справах Шевченко уже побідив, і в сих мотивах є для нас геніальним поетом. Ми віримо, що Шевченко-революціонер також побідить, і може бути тоді дні Шев-

ченка не будуть що річним святом, але в імені Шевченка ми бажаємо, ми боремося, щоб славний день той швидче надійшов.

Товариші! Ми віримо в перемогу української революції і в ці дні горячіше ніж коли бажаємо для своєї перемоги віддати свої сили, свою працю, своє життя. В ці дні ми з усім нашим запалом підносимо: Най живе, най розцвітає, най переміщає революційна справа!

Київська студентська
Громада.

На одному боці білого підваркушу. Писана дрібним письмом і відбита на гектографі. Арх. К. Г. Ж. Упр., 1903, № 240, т. II. О преем. дѣят. в 1901 и 1902 г. тайных студ. орган.

2.

ТОВАРИШІ.

Минає сто років з дня народження Великого Співця нашого національного відродження — *Тараса Шевченка*. І ці дні мусять бути не тільки днями виявлення нашої глибокої вдячності перед пам'яттю людини, що віддала справі визволення України свій геній, свої сили. Ці дні мусять статися днями підрахунку національних здобутків і втрат, днями підрахунку сил.

Ми стоїмо в моменті, коли українська справа, вийшовши з тісного гурту інтеллі-

гентських верств, увійшла в стадію важливого питання внутрішньої, а навіть, й зовнішньої російської політики. Українські сили скріпились, політичні гасла скрісталізувались. Справа визволення недержавних націй з під гніту й утисків бюрократичного централістичного уряду сплелася з політично-національною долею України. З цих джерел випливають два дуже знаменних з'явища:

Спілка на ґрунті солідарності національних інтересів всіх недержавних народів Росії. — (і) жах уряду перед всякими виявами національного життя на Україні.

Товариші! Уряд боїться нас, бо знає, що від українців більш ніж од кого иншого з народів Росії залежить наближення смерті їхньому огидливому, безглуздо-шаленому націоналізмові. Звідси походять їх заборони, які вертають нас до ганебної пам'яті часів 63 та 76 років, через це, нарешті, маємо факт заборони свята в знак шаноби нашого Великого Генія *Тараса Шевченка*.

Вони знають, що ім'я Шевченка — це той міст, по якому ми підемо до мас, вони знають, що ніхто инший, як Шевченко кинув запальні слова дужого протесту і поставив ті слова на сторожі нашого *відродження*. І ті слова ведуть вперед бадьорих, оживляють підупалих духом, будять сонних, приспаних.

Кинемо ж в масу нашого люду Шевченкові гасла. Організовано, як одна людина, виявимо свій протест і цей протест буде пропагандою ідей Великого Кобзаря.

Страйкуймо 25 лютого в знак протесту. Хай живе Автономія України, хай живе солідарність всіх недержавних націй. Геть пануючий націоналізм. Геть обрусительну урядову політику. Хай живе організоване українське студентство.

Об'єднане українське
студентство м. Києва.

3.

„Вставайте—кайдани порвіте“
„І вражою, злою кров'ю волю
окропіте!“
„Боритесь—поборите!“

ТОВАРИЩИ!

Приближається день століття со дня рожденія великого поета революціонера Тараса Шевченка. И это не простой юбилейный день памяти великого поэта — это день болѣе глубокого юбилея — юбилея огненного соціально-демократического и національного протеста, который бросил мужик гений Украинского народа. День Шевченка — 25 февр. — день праздника революционно-классового и національного самосознания народов запертых бюрократически-централизаторской, полицейско-руссификаторской Россіей. Въ-ками угнетенная Украинская трудящаяся масса крестьянства сказала свое революционное слово устами Шевченка. Слово это загорѣ-

лось огнем, промчалось по Украинѣ и вышло далеко за предѣлы ея, будя „всѣх живых и мертвых и неродившихся“ сильных духом, крѣпких силами, мощных боевым протестом. Мы были свидѣтелями массового пробужденія демократіи, активного ее выступленія, непродолжительной побѣды, и теперь снова стоим в полосу господства бѣшенного разгула реакціонных сил. Тяжелая рука господствующих придавила свободную, даже чисто культурную самостоятельность демократіи, безудержный бюрократическій централизм придушил негосударственные народности Россіи. Но и наши силы растут, лозунги популяризуются и параллельно с этим демократія организовывается и готовится к революціонному выступленію. Товарищи, мы призываем вас к *политической забастовкѣ* 25 февраля в знак протеста.

Пусть Шевченковский день станет днем революціонного протеста против политики всеобщаго душителства и изгнивающих форм современного бюрократического режима. Долой національный гнет и да здравствует автономія каждой національности!

Да здравствует вторая російская революція.

Да здравствует социализм!

Обще-коал. Совѣт Выс. Уч. Завед.
г. Киев февраль 1914.

Випущено 5.000 экз. Відозву гектографовано.

ГРОМАДЯНЕ

Сто літ минуло, як народилась людина, що кинула вогнені слова геніально натхненого протесту проти здирства, гніту, дикої експлуаторської вакханалії пануючих, протест стихійний українського народу, віками пригніченого, затурканого, зведеного до стану „дійної корови“ для всіх своїх і не своїх, хто лише хотів дерти з нього.

Більше ніж півсотні років лунає цей крик змученого геніального серця, оддається в грудях всіх, хто пробував в замкненій поліцаями та жандармами на важкі замки „тюрмі народів“—нашій славній нагаями, свавільною бюрократією й монопольною великій державі.

Багатьох збудив з сну цей крик поета-дзвонаря революційних гайдамацьких виступів пригнічених і поневолених. Багатьох покликав до боротьби й послав в криваву січу з тими, хто заступав світ і волю всім народам.

Але діло, до якого кликав Шевченко, ще не кінчено, ми ще й досі стоїмо перед сильним муром, який оберігає наших ворогів, ми ще й досі не добились до вільної волі. Навпаки, кайдани поміцнішали, сили ворогів скріпли, реакційна хвиля радіючого націоналізму й політики душительства дійшла до найвищої точки, стоїмо в моменті підготовчому до боротьби і згідно з моментом виробляється наше завдання під нинішню

хвилю. Вони зводяться до згуртування, зміцнення наших сил, організації їх, а се значить—пропаганда і повсякчасний протест-нагадування. Мусимо кріпити свої сили й збирати їх до недалекого поєдинку, другої російської революції.

В цій підготовчій атмосфері виразно намітився шлях нашої тактики, солідарність всіх груп демократії й опозиції всіх народів в найбільш важливому і болючому для нас пункті—поваленню сучасного поліцейсько-бюрократичного самодержавно-русіфікаторського ладу.

Ясно і виразно стали перед нами—завдання, шляхи наші і тактика. Мусимо як найактивніше провадити їх в життя. На нашому прапорі червоніють вигуки: „Кайдани порвіте“, а сьогодні в день роковин змученого борця-генія ми мусимо викинути цей прапор одкрито і гордо, міцними рядами вийдемо на вулиці і в організованій поважній демонстрації виявимо і нашу глибоку пошану і вдячну пам'ять геніві революціонерів українського народу, і те, що стихійний протест його вже оформлений, вже вироблений. Нехай наш сьогоднішній наступ буде прелюдією до наступних організованих революційних протестів, а, відтак—до революції.

Хай всі, хто розуміє необхідність організованої боротьби, виходе на вулицю і стає в лави демонстрантів.

Вічна пам'ять Шевченкові!

Хай згине сваволя пануючих, гніт демократії і національної неволі!

Хай живе солідарність всіх націй в Росії!

Хай живе Автономія України!

ГРАЖДАНЕ!

Сто лѣтъ прошло со дня рожденія чело-
вѣка, бросившаго огненные слова гениально-
вдохновеннаго протеста против гнета дикой
эксплуаторской вакханаліи господствующих,
стихійнаго протеста украинскаго му-
жика вѣками угнетеннаго, забитаго, постав-
леннаго в положеніе „дойной коровы“ для
своих и не своих, кто хотѣлъ только драть с
него. Болѣе полувѣка раздается этот крикъ
измученнаго гениальнаго сердца, отзывавша-
гося в груди всѣх, кто живет в запертой по-
лицей и жандармеріей тяжелыми замками
„тюрьмъ народов“ — нашей прославленной
нагайками, своевольной бюрократіей и моно-
полькой — „великой державѣ“.

Многих пробудил от сна этот крикъ по-
эта-звонаря революціонных выступов угне-
тенных поработенных, многих позвал к
борьбѣ и послал в кровавую битву с тѣми,
кто заслонил свѣтъ и волю всѣм народам.

Но дѣло, к которому звал Шевченко,
еще не окончено. Мы еще до сих пор не
сбросили позорных цѣпей, еще до сих пор
не добились мы воли. Наоборот, цѣпи стали
тяжелѣе, силы врагов окрѣпли, реакціонная
волна торжествующаго націонализма и поли-
тики душительства достигли своего апогея.
Мы живем в момент подготовки к новой
борьбѣ, согласно моменту опредѣляются наши
задачи: онѣ сводятся к объединенію и скрѣп-
ленію наших сил, организаціи и, слѣдова-
тельно, к пропагандѣ и открытому протесту,

мы обязаны укрѣплять свои силы и подго-
товляться к поединку — новой всероссійской
революціи. В этой подготовкѣ ясно намѣ-
тился и путь нашей тактики, солидарность
всѣх групп демократіи и оппозиціи всѣх
народов в наиболѣе важном и больном для
нас пунктѣ — сверженіе существующаго по-
лицейско-бюрократическаго порядка, ясно
перед нами стоят задачи, пути наши, так-
тика. Мы обязаны наиболѣе активно прово-
дить их в жизнь.

На нашем знамени горят багряными
огнями „кайданы порвите“, а сегодня в 100-
лѣтнюю годовщину замученнаго борца-генія
мы выбросим это знамя открыто и гордо.
Сплоченными рядами выйдем на улицы и в
организованной политической демонстраціи
проявим и наше глубокое уваженіе и благо-
дарную память генію-революціонеру украин-
скаго народа.

Пусть наше сегодняшнее выступленіе
будет прелюдией к наступающим организо-
ванным революціонным протестам, а отсюда
к революціи. Пусть всѣ, кто понимает необ-
ходимость организованной борьбы, выходят
на улицу и становятся в ряды демон-
странтов.

Вѣчная память Шевченко.

Долой своеволие господствующих,
безправіе демократіи и національный
гнет.

Да здравствует солидарность всѣх
націй в Россіи.

Да здравствует Автономія Укра-
ины.

Вілозви надруковано на одному аркуші в два стовпця, при чому перший текст — український, другий — російський.

Під обома текстами спільний підпис:

„Коаліційний Комітет“.

Взято з Арх. Жанд. Управління, 1914, № 18, отд. II.

5.

Wstawajcie —
kajdany por-
wite!
Boritesia —
poborete!
Za was syła,
za was wola
I prawda
swiataja!

Вставайте --
кайдани пор-
wite!
Борітеся --
поборете!
За вас сила,
за вас воля
І правда
святая!
Т. Шевченко.

Вставайте —
кайдани пор-
wite!
Борітеся —
поборете,
За вас сила!
за вас воля
І правда
святая!
Т. Шевченко.

Koledzy!

Setna rocznica urodzin Wielkiego Piewcy demokracji, pozostającej pod podwójnym uciskiem społecznym i narodowym, powinna stać się dniem wielkiej demonstracji politycznej. Ci, którzy męczyli i znęcali się nad „chłopem-poetą“ i nad wszystkimi ludźmi „od Moldawianina do Fynna“, zabronili świętować pamięć męczennika. My, studenci uk-

Товариші! Свято столітнього народження Великого Співця демократії, подвійно пригніченої — соціально й національно, мусить перетворитися в велику політичну демонстрацію. Ті самі, хто катували поета-мужика, а разом з ним і всі народи „од Молдованина до Фіна“, заборонили свята спадника.

Ми, українські студенти соціал-демократи, зверта-

Товарищи! Праздник столетия со дня рождения Великого Певца демократии, угнетенной социально и национально, должен стать днем большой политической демонстрации. Те, кто истязали и мучили поэта-мужика, а вместе с ним и все народы „от Молдованина до Финна“, запретили празднование памяти страдальца. Мы, украинские студенты, социал-демократы, об-

раїнці - соціальні-демократи, зwracamy się do rewolucyjnego, inteligentnego ogółu studentów wszystkich narodowości z wezwaniem podtrzymania naszego protestu w formie jednolitego strajku politycznego we wszystkich wyższych zakładach naukowych Kijowa.

Pamięć człowieka, który krwią serca i ciała zapłacił za swój rewolucyjny protest gienjusz, powinna być świętą dla każdego, kto czuje na sobie ciężką rękę „carów, nesytych szynkarów“. Zjednoczmy się więc w ten dzień pod sztandarem, na którym krwawymi literami wypisze my: *Taras Szewczenko*

Niech nieobecność nasza w murach szkolnych w ten dzień będzie groźnym memento mori dla panującego i szalającego nacjonalizmu. Niech wiedzą, że wkrótce rzucimy swe potężne rewolucyjne i nieustraszone:

емось до революційної інтелігенції студентства всіх народів з закликком підтримати наш протест в формі одностайного політичного страйку по всіх вищих школах м. Києва.

Пам'ять людини, що кров'ю серця й тіла свого заплатила за свій революційний протест Генія, повинна бути святою для кожного, хто відчуває на собі важку руку „царів, неситих шинкарів“.

Хай же в цей день об'єднаємось ми під прапором, на якому червоними літерами напишем: *Тарас Шевченко*.

Хай наша відсутність в школах в цей день буде грізним Мemento mori пануючому божевільному націоналізмові.

Хай знають, що ми скоро гукнемо могутнє, революційне-безстрашне: ... слава, слава хортам і гончим, і неарям,

і нашим батюшкам-царям.

рахаємся к революційному студентству всіх націй с призывом поддержать наш протест в формѣ одностенной политической забастовки во всех высших школах г. Киева.

Память человека, который кровью сердца и тела своего заплатил за свой революционный протест Генія, должна быть святою для каждого, кто чувствует на себе тяжелую руку „царів, неситих шинкарів“.

Объединимся же в этот день под знаменем, на котором багряными буквами напишем: *Тарас Шевченко*.

Пусть наше отсутствие в школах в этот день будет грозным Мemento mori господствующему, бешующемуся национализму! Пусть знают, что мы скоро бросим свое могучее, революционно-безстрашное: ... слава, слава

хортам і гончим, і неарям

„Sława, sława chor-
tam i hończym i
psariam,

i naczym batiu-
szkam-cariam sła-
wa!“

I te organizowa-
ne „sława“ niech
będzie hymnem
śmierci dla naszych
ciemężców.

Koledzy! zastrej-
kujmy więc w dniu
25 lutego!

I te organizо-
ване „слава“ буде
смертю для наших
гнобителів.

Товариші! Страй-
куймо 25 лютого!

i нашим батюш-
кам - царям.

И это органи-
зованное „слава“
будет смертью для
наших угнетателей.

Товарищи! Ба-
стуеть 25 февраля!

[Печатка червоною фарбою:

Українська Соціалъ-Демокра-
тична Робітнича Партія.
Київська Організація].

2 примірники прокл. в ділі К. Г. Ж. Упр. 1914 г. № 16, т. 4, л. 5-8, половина звичайного аркуша впоперек. Текст український та російський друковано на машинці, а польський написано від руки п'ятими літерами. Гектографовано.

В тому-ж ділі л. 1. Доклад Директорові Департаменту Поліції. № 676, 16 березня 1914 р. „21 февраля сего года на станции Кожанка Юго-Зап. жел. дор. при осмотрѣ трупа неизвестнаго студента, убитаго поѣздомъ въ ночь на указанное число на 71 верстѣ отъ станции Кіевъ, оказавшагося впоследствии студентомъ Киевскаго Коммерческаго Института Федоромъ Ивановичемъ Фашевскимъ, въ числѣ прочихъ документовъ, во внутреннемъ карманѣ платья убитаго были обнаружены семь экземпляровъ прокламаций на польскомъ, рускомъ языкахъ и малорусскомъ нарѣчій съ печатью „Кіевской Организации Р. С. Д. Р. П.“ съ призывомъ къ забастовкѣ на 25 февраля“.

В ділі К. Г. Ж. Упр. 1914 р. № 16, т. 2, л. 2. Доклад Директорові Департаменту поліції. № 669 від 14 березня: „17 и 18 февр. в К. П. литехн. Институтѣ зарегистрировано появленіе въ небольшомъ количествѣ прокламаций, изготовленныхъ на гектографѣ, при чемъ текстъ таковыхъ былъ написанъ отъ руки печатными буквами на русскомъ, польскомъ языкахъ и украинскомъ нарѣчій“. В цьому-ж ділі л. 6 зразок

прокламаці на трьох мовах. Тут инший порядок текстів: 1) український, 2) російський, 3) польський (в копії дано в перекладі).

В ділі К. Г. Ж. Упр. 1914 р. № 16, т. 4, л. 1. Доклад № 676 від 16 березня: „В коридорѣ главнаго здания К. Политехн. Института 22 февраля сего года были разбросаны прокламации, указанные въ приложеніи № 1“. (Текст її подано вище).

Ще один варіант цієї прокламації є в ділі 1914 р. № 16, т. 4, л. 9-10, а копія в ділі 1914 р. № 16, т. 2, л. 7. Половина звичайного аркуша; текст надруковано впоперек лише українською та російською мовою; друковано на машинці, гектографовано. Штампель Київської Організації Української Соціалъ-Демократичної Робітничої Партії. Цю прокламацію також було знайдено в кишені вбитого студента та на коридорах у Політехнічному Інституті.

6.

Російская Соц.-Демократическая Рабочая
Партия.

Пролетаріи всѣхъ стран,
соединяйтесь!

ТОВАРИЩИ!

Прошло сто лѣтъ, какъ родился великій народный поэтъ Украины Тарас Григорьевич Шевченко... Сто долгихъ лѣтъ, — терзающихъ народъ безправіемъ и гнетомъ правительства.

«Кати знушаються над нами,
А правда наша п'яна спить»

писал Шевченко. Не переставая издѣвается правительство и до сихъ поръ надъ безправнымъ государствомъ, преслѣдуетъ и угнетаетъ всякую національность.

Последнее время особенно излюбленным орудием борьбы с рабочим движением является травля крепостническо-дворянским правительством всех национальностей. Организуя „национально-русские“ общества, преследующие человека ненавистническими целями, проводя постыдные процессы в роду дела Бейлиса, Правительство стремится национальной рознью раздробить силы пролетариата, натравить одну часть общества на другую. Та же политика ведется и в связи с чествованием памяти народного поэта. Так поступало правительство всегда, когда народ хотел чтить память лучших сынов своих.

Тарас Григорьевич Шевченко был не только украинский народный поэт: — в своих произведениях он отразил весь гнет крепостнического строя, весь ужас народного безправия. Гонения и ссылка пали на долю поэта. Рабочий высоко чтит память поэтов-демократов. В их скорби он чувствует свою скорбь, их призывам к борьбе за право он находит отклик в своем сердце.

Сто лет минуло... И пролетариат не спит, как спал народ во времена Шевченко, придавленный крепостниками помещиками. Пролетариат ведет героическую борьбу с капиталистическим строем. Из года в год рабочее движение становится все шире и глубже. Связываясь в широкую интернациональную семью, рабочий борется против угнетения всех наций. В широком размахе борьбы за свое освобождение он вмещает лозунг — свобода всем национальностям. Социал-демократия, истинный проводник рабочих идей,

на своих боевых знаменах начертала: „Пролетарии всех стран, соединяйтесь!“

Этот клич широко разнесся по всему миру и миллионы рабочих идут под свои знамена на защиту попранных капиталистами прав. В день памяти поэта вы, товарищи, присоединяйтесь к общему протесту против правительственного угнетения, протестуйте против поработителей ваших прав и прав наций.

Только с падением самодержавного строя будет легче рабочему бороться за свою долю, о которой так часто упоминал покойный поэт. В день памяти поэта трибуна вспомните о светлом грядущем строе, о социализме. Помните, что в борьбу за социализм против угнетателей всех наций идет рабочий класс — пролетариат. Крепче связывайте, товарищи, борьбу воедино! Куйте прочные связи классовой солидарности!

Долой самодержавие!
Да здравствует Демократическая Республика!

Да здравствует социализм!
Да здравствует Российская Соц.-Дем. Рабочая Партия!

Печатка червеною фарбою: „Комитет
Киевской Организации Р. С. Д. Р. П.“.

ТОВАРИШІ.

Життя Т. Г. Шевченка, пам'ять якого ми шануємо 25 і 26 Лютого є символом життя українського народу. Утиски і знущання на протязі цілого життя, заборона творчості це доля поета це доля України. День пам'яті співця нашої волі, який мусів би стати для нас днем радісного святкування визволення України є і досі тільки днем нашої національної жалоби. Море крові і сліз принесло нам в цей рік кати своїм пануванням. Смерть і руїну посіяли, щоб стати дужими з нашого безсилля. Зграя царських прибічників з жорстокістю душогуза грабує, нищить наші дорогоцінні національні скарби, нівечить найдорожчі святощі національно-політичного життя, здобуті в тяжкій боротьбі братами галичанами. Повні ненависти і протесту проти гнобителів ми кличемо товариші до святих заповітів того, хто кинув могутнє гасло, запалив в серцях вогонь до боротьби, до визволення, хто в серці носив муки і сльози Українського народу і заповідав „*борітеся — поборете*“.

Товариші! Страйкуймо в ці дні — дні пам'яті генія України.

Інформаційне Бюро Київськ.
Україне. Студенства.

Відозву гектографовано.

Партія Українських Соціалістів - Революціонерів.

ТОВАРИШІ.

В бурхливий час світової війни, коли мільйони народу, відірваного від рідних земель, від щоденної праці, поставлено під багнети обороняти цілком чужі інтереси буржуазії і капіталістичних урядів, доводиться нам святкувати річницю народження і смерті Тараса Шевченка.

В ці роковини націоналістична свистопляска на інородческих спинах досягла найвищого щабля і через те мусимо з найбільшою активністю поставитись до війовничих замірів централістичної буржуазії і найбільшого одвічного ворога нашого — російської держави.

Нехай шаліють російські кати, нехай ще ряснішим дощем репресій засипають Україну, — прийде час, і вона, могутня і вільна, встане для великої і вічної будучини.

Стоючи на ґрунті міжнародного соціалізму, ми, українські соціалісти-революціонери рішучо протестуємо проти захоплення ідеалами імперіалістичної політики і закликаємо всіх, кому близькі інтереси трудівничого народу, до організованої боротьби з російським царатом, за волю України, за ту велику, нову сім'ю вільних народів, в якій кобзарь нам заповідав „*споманути незлим, тихим словом*“.

В жорстокій боротьбі загартуються наші сили; в велику ж для нас річницю народження найбільшого нашого поета-громадянина, коли ідея міжнародної солідарності піднята на багнети, ми оголошуємо —

Хай живе міжнародний соціалізм.

Хай живе вільна Україна.

Київська група українських соціалістів-революціонерів.

Один примірник прокламації з копією в ділі К. Губ. Жанд. Упр. 1915 № 45, л. 3 і 4.

Половина аркуша. Друковано на машинці чорною фарбою і розмножено через восковку

В ділі К. Г. Ж. У. 1915, № 45, л. 1—2. *Справка.* Приставъ Лыбедского Полицейского г. Киева участка при отношении от 25 февраля с. г. за № 1204 представил во вверенное миѣ Управление одинъ экземпляръ прокламації отъ имени Киевской Группы Украинскихъ Соціалистовъ-Революціонеровъ на украинскомъ языкѣ, выпущенныхъ по случаю рождения малоросійскаго поэта Тараса Шевченко. Прокламацій веѣхъ было брошено въ начѣ 32 экземпляра въ корридорѣ перваго этажа въ зданіи К. Университета незвѣстно кѣмъ около 12 ч. дня 25 сего февраля. — Прокламації эти на студентовъ никакого впечатлѣнія не произвели и занятія прошли нормальнымъ порядкомъ.

Остальные экземпляры прокламацій оставлены ректоромъ К. Университета для представлення почетителю К. Учебнаго Округа.

Приставъ Бульварнаго Полиц. г. Киева участка при надписи отъ 25 сего февраля за № 847 przeprowadил во вверенное миѣ Управление протоколъ опроса смотрителя зданія К. Политехническаго Института Ив. Елис. Вѣлика, служителей Прох. Мих. Кузьменко, Серг. Андрон. Казько, Як. Андр. Олейника, Діоміда Меф. Слободяню а, Ив. Макс.

Наумова по поводу найденныхъ ими наклеенныхъ на стѣнахъ въ зданіи Института прокламацій, выпущенныхъ отъ имени К. Группы Укр. соц.-рев. и отъ имени Інформаціоннаго бюро К. украинскаго студенчества... Три (прокл.) отъ имени К. гр. Укр. с.-р. отпечатаны на полулистѣ писчей бумаги на пишущей машинѣ.

Среди студентовъ-политехниковъ было спокойно, никакихъ волненій не было и занятія проходили нормальнымъ порядкомъ.

25/II 1915.

9.

СВЯТОЧНІ ПАРАЛЕЛІ.

В час найбільшої колотниці, коли на багнетах безпомічно покоїться ідея вселюдської згоди, мусимо згадати нашого найбільшого поета, що в поетичній творчості утворив собі ідеал життя, в якому „врага не буде, супостата, а буде син і буде мати, і будуть люди на землі“. Є якась безодня, прірва, провалля (його же не преїдеши) між цими ідеальними рисами майбутнього людського життя і тим, що нині коїться в найкультурніших місцях земної кулі. Бо як раз тепер нема сина, нема матері, — а „ворог і супостати“.

Бурхливі хвилі крові захоплюють все ширші простори, брязкіт зброї все більш при звичає людські маси до панування жорстоких інстинктів, і життя, як таке робиться безцінним.

Величезне напруження економічних сил, яких потребує війна, кидає на непевний шлях майбутнього цілі народи, краї, з їх віковими культурами, політичними традиціями минулого і викликає тривогу, що-до людської будучини.

Моменти, подібні до сучасного, переживаються людськістю раз на вік. І від того, як відіб'ються вони на національно-громадському житті народу, залежить до певної міри його будучина.

Через те ми вважаємо цілком доцільним тепер, коли нас від поета відокремлює більш, як півстоліття, спинитися над деякими з'явищами українського життя, котрі відігравали певну роль в історії нашого народу й лишили по собі більш-менш виразний відбиток на послідовному ході української історії. Це тим більш потрібно зробити зараз, чим швидше наближається час реальної розв'язки світових подій, чим гостріше відчувається потреба незалежної української орієнтації, яка-б цілком відповідала *інтересам трудівничих класів* нашого народу“.

Дальше йде історичний огляд минулого України, перегляд різних „орієнтацій“ українських партій, і висновки.

„Відносячись негативно до політичних платформ в дусі „Союзу Визволення України“, ми хочемо підкреслити, що центр ваги політичного розвитку України полягає в розвитку класової боротьби, в повільнім, але непереможнім ході трудівничого народу до соціально-політичного оновлення, до волі, до вищого громадського щабля. І ця воля, чи буде вона державною самостійністю Укра-

їни, — виборена народньо-свідомими силами, спаяна боротьбою вона буде міцною підвалиною українського народнього храму і „врата адові не подолають її“.

Стоючи на такім розумінні політичної боротьби українського народу, — в день нашого національного свята ми закликаємо громадянство до незалежної української орієнтації, котра ґрунтується на інтересах українських трудівничих мас, на боротьбі за перехід до вищих щаблів соціально-економічних організацій.

Бо тільки ця боротьба наблизить нас до вільної будучини, цілком незалежної від того, чи подолає у війні Австрія і чи упаде Росія, цілком вільної від того чи иншого результату міжнародніх катастроф, але зв'язаною з основою народнього життя, зміцненою народньою свідомістю.

Нехай же в біжучу велику річницю всі, хто близько перейнявся інтересами трудової України, прилучиться до активної політичної боротьби, до організації свідомих соціалістичних сил українських, до найширшої агітації наших ідей в широких масах народу, бо лише боротьбою здобудемо право своє...

Борітеся — поборете!!

„Боротьба“, Орган київської групи українських соціалістів-революціонерів.

10 березня 1915 р. № 2.

Друковано на машинці in 8° на доброму папері дрібним шрифтом і розмножено. — Цитована стаття являє собою передовицю. В кінці журналу в хроніці наводяться тексти Шевченківських відозв Київ. групи У. С.-Р. та Інф. Бюро Київ. Укр. Ст.-ва.

Вгорі приписка:
25 февр. — 1916 г. обнаружена въ здании Политехни-
кума и прислана приставом Бульварнаго участка.

10.

ТОВАРИШІ.

26 лютого роковини смерти Тараса Шевченка. Вже вдруге підчас війни святкуємо ми пам'ять нашого поета, життя якого пройшло в завзятій боротьбі проти всякого насилля, проти деспотизму і сваволі урядовців.

Тепер коли людська кров летиться рікою, коли мільйони людей нищать один одного по волі катів, що панують над нами, додаємо свій голос до загально-демократичного протесту проти рабства неволі і гніту. Ми протестуємо проти утисків нашому слову, проти повної зневаги до наших прав і інтересів. Твердо вірячи в силу й майбутність нашого народу, ми сміливо кажемо:

„Смійся лютий враже
Та не дуже“.

Присвятемо ж, Товариші, день 26 лютого пам'яті того, хто все життя і всю силу свого дару віддав на боротьбу за кращу долю свого народу.

Київ 24 Лютого 1916 р.

Інформац. бюро Київського
Укр. студентства.

Відозву гектографовано на одній шпальті паперу. (Архів
К. Г. Ж. Упр. 1916 — 1917 р. № 46)

Вгорі приписка:
25 февраля 1916 г. обнаружена в здании Политехни-
кума и прислана приставом бульварнаго района.

11.

З НАГОДИ 55 РОКОВИН СМЕРТИ ГЕНІАЛЬНОГО БОРЦЯ ЗА САМОСТІЙНУ УКРАЇНУ.

Биті незмірним сучасним горем, у подвійній жалобі стрічаємо отсі роковини смерти ідейного сподвижника, ідейного проводиря нашого, Тараса Шевченка.

Овиди (обрій) всіх наших думок в крові „незрячих“ братів купався. Багнети в руках Українців стремлять проти Українців. І мордує брат брата по приказам свого ката. І лие ся кров не лиш що не за своє право але противно: за зміцнення тортур над самим собою. За зміцнення власних кайданів.

Так. За Московщину лие ся кров не повинна кров.

Ох, як прикро, як прикро, Батьку Тарасе, що ворог своїм насиллем глумить ся. Як прикро, коли бачиш що ворог не так великий шмат часу заступив своїми багнетами дорогу Твому вогненному слову в серце Твоїх братів незрячих.

Так. В подвійній жалобі стрічаємо Твої роковини, наш геніє, но нев безнадійности. Хоч як вороги, хтіли би її створити.

Противно, проміння оголошених Тобою ідей світять нам своїм вічним негасимим світлом. Вічність Твоїх ідеалів каже нам,

що і діла наші, на них оперті, мусять бути незнищені. Ось звідки наша віра що теперішні змагання ворогів наших чи не останнє напруження їх зникчемолюбних і темних сил. Ось звідки наша віра що зближає ся досвідок, де в огненне Твоє слово осьвітить всіх сявом і силою сходячого сонця, якому незрячі поклоняться. Ось де наше право двигнути протест проти проливу крові наших битих і кривджених мільйонів. Протест який нестримно виливає ся з нашої зболілої груди, який ставимо на могилах невинно полеглих братів.

Одиноким для нас спільним під єю пору кличем можуть бути лиш отсі слова: „Ані краплини крові в оборону Московщини. Ані єдиного життя для оборони нашого, до-теперішнього поневолення. Хай ворог гине. Хай розпадеться ся від гуркоту гармат царат азійський, хай на руїнах його заблісне навіки незгасиме сяйво *незалежності* нашої.

Браття!

Час піднести малинові стяги, з яких би нам віяло:

Вставайте...

Кайдани порвіте...!!!

К. 26/п 1916.

Гектографовано, текст чіткий, на 1/2 аркуші паперу, чітко.

(Арх. К. Губ. Жанд. Упр. 1916 — 1917 р. № 46).

ТОВАРИШІ!

В дні урочистого нашого національного свята, в протестуючі роковини *Тараса Шевченка*, що їх звикло разом з нами бучно обходити демократичне студентство всіх націй — знов до Вас звертаємось!.. „Кругом неправда і неволя. Народ замучений мовчить“... Мовчать там батьки й брати в сірих шинелях салдацьких, кладучи життя своє за ті нагайки й кулемети, що розставляє уряд по різних містах і селах, за вічну темноту, за злидні, голод і холод, що терплять їхні жінки й діти тут.

І *тут* все мовчить. Мовчать не тільки сірі маси, — мовчать і ті, хто повинен головою бути тим німим масам, хто повинен напружувати всю енергію, щоб розбудити, організувати, двигнути. Що робить молода інтелігенція, широкі верстви демократичного студентства? Щось не густі лави організованих сил, щось не чути їх голосу... „Люде стогнуть у кайданах, немає з ким взятись розкутись одностайне, одностайне стати за євангеліє правди, за темні люде!“ Товариші! До всіх націй звертаємось, всіх кличемо до життя!..

Говоримо і до тих з Вас, що на лоні України зросли! — Темнота, гніт і всі болі 30-ти-мільйонного народу нашого, серед якого живете й жити маєте, — кричать до Вас. Ваш обов'язок — дбати про кращу долю демократії своєї. І то не тільки обов'язок — в тім

суть Вашого життя. Тільки в злуці з трудівним селянством, робітництвом і інтелігенцією України— вся цінність і гармонія Вашого життя! В день Тарасового свята його ім'ям кличемо Вас до творчого життя! Творчості вимагає сучасна хвиля, коли на терезах світової війни важиться доля народів. Наближається час справедливого розв'язання національного питання, час волі пригнічених націй. Вже братньому польському народові забезпечено право вільного і незалежного національно-політичного існування. Вже розбився мур націоналістичного централізму Російської держави! Повна воля націй — такий лозунг сучасного менту! Тієї волі давно чекає і прагне український народ! Українська „проблема“ повинна тепер стати і стане на передній кон політичного життя. Сподіваємось, що сьогоднішнє свято Шевченка буде останнім „німим“ святом „німого“ народу.

Святкуймо дні гегеня протесту проти неволі і лиха демократії всіх націй (25-26. II)!

Хай живе організоване студентство!
Хай живе український університет!
Хай живе Вільна Україна!

25-26. II. 1917.

Інформаційне Бюро Київського
Українського Студентства.

5622 6/90

Цю останню Шевченківську відозву поширено було в двох виглядах. Частина була друкована на машинці, частина—записана від руки і помножена на гектографі.—Обидві форми фіксувались на шваркуші звичайного паперу.

4-230654

ПР.

19